

5. Маланюк А.Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А.Г. Маланюк. – Київ, 2004. – 21 с.

6. Похил В.В. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю / В.В. Похил // збірник тез науково-практичної конференції за підсумками стажування слухачів «Державне управління та місцеве самоврядування: історія та сучасність», 26 вересня 2013 р. – Харків, 2013. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2013-4/doc/2/12.pdf>.

7. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: навчальний посібник / Н.В. Пронюк. – К. : КНТ, 2008. – 344 с.

8. Теория оперативно-розыскной деятельности: [учеб.] / под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова. – М. : ИНФРА-М., 2007. – 832 с. – (Высшее образование).

9. Узунова О.В. Міжнародні договори України як джерела кримінально-процесуального права України / О.В. Узунова // Держава та регіони, Серія: Право. – 2009. – № 1. – С. 96–100.

10. Шорстка Т. Механізми міжнародного співробітництва у розслідуванні злочинів та забезпечення притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб / Т. Шорстка // Офіційний сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/8523>.

11. Scott, Michael S. Problem-Oriented Policing: Reflections on the First 20 Years. Washington D.C.: U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, 2000.

ПОЛТАВЕЦЬ В. В.,

кандидат юридичних наук
(Луганський державний
університет внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка)

УДК 343.234 (477) (094.4)

ВРАХУВАННЯ СУДОМ ОБСТАВИН, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ

Стаття присвячена висвітленню проблемних аспектів призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання відповідно до ст. 69-1 КК. Запропоновано низку пропозицій щодо вдосконалення цієї норми.

Ключові слова: призначення покарання, обставини, що пом'якшують покарання, покарання.

В статье исследуются проблемные аспекты назначения наказания при наличии обстоятельств, смягчающих наказание в соответствии со ст. 69-1 УК. Предложен ряд изменений, которые направлены на усовершенствование данной нормы.

Ключевые слова: назначение наказания, обстоятельства смягчающие наказание, наказание.

The article examines the problematic aspects of sentencing under the circumstances, mitigating the punishment, in accordance with Art. 69-1 of the Criminal Code. Proposed a number of changes aimed at improving this provision.

Key words: *awarding punishment, circumstances commuting sentence, punishment.*

Вступ. Проблеми призначення покарання в теорії кримінального права завжди визнавалися одними з найважливіших та найскладніших, оскільки безпосередньо торкалися основних прав та свобод людини. У витоків дослідження зазначених питань стояли такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як Л.В. Багрій-Шахматов, М.І. Бажанов, Є.В. Благов, Г.С. Гаверов, І.М. Гальперін, І.І. Карпець, Г.А. Кригер, Н.Ф. Кузнецова, О.О. Мясніков, Т.В. Непомняща, М.М. Становський, В.М. Степашин, В.І. Ткаченко, М.Д. Шаргородський, Т.І. Нікіфорова, А.М. Федорак та інші криміналісти. Комплексному розгляду питань призначення покарання з урахуванням обставин, що пом'якшують покарання, за радянських часів було присвячено монографію Л.Л. Круглікова. Із часу набрання чинності КК України 2001 року обставини, що пом'якшують покарання, досліджували у своїх дисертаціях Т.І. Іванюк, Є.Ю. Самойленко, Ю.Ю. Лемешко (у співвідношенні з обставинами, які обтяжують покарання). Певні питання юридичної природи, змісту, поняття обставин, які пом'якшують покарання, розглядали О.О. Дудоров, В.О. Туляков, А.С. Маскалюк та інші.

Із прийняттям нового КК України та його з подальшим текстуальним розвитком було не тільки змінено перелік обставин, що пом'якшують покарання, але й визначено нові підходи до їх урахування при призначенні покарання, зроблено спробу конкретизувати вплив цих обставин на обрання міри покарання. Слід визнати безумовним досягненням чинного кримінального законодавства визначення правил призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК), правил призначення покарання за наявності у справі обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69-1 КК), правил призначення покарання неповнолітнім (ст. ст. 98-103 КК) та інших правил, які формалізують (конкретизують) загальний порядок призначення покарання за наявності у справі пом'якшуючих обставин. Та незважаючи на значну законотворчу діяльність, межі суддівського розсуду при призначенні покарання залишаються необґрунтовано широкими. Із огляду на недоліки чинного кримінального законодавства така ситуація в багатьох випадках сприяє виникненню помилок при призначенні покарання винному¹. Так, у І півріччі 2013 р. в апеляційному порядку скасовано та змінено вироки стосовно 7,3 тис. осіб. Підставами для даного скасування найчастіше були: невідповідність призначеного судом покарання ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого – стосовно 533 осіб або 10,5%; невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження – стосовно 485 осіб або 9,6% [1].

Постановка завдання. Ця стаття присвячена саме висвітленню проблемних аспектів призначення покарання з урахуванням обставин, що пом'якшують покарання, тобто аналізу змісту ст. 69-1 КК та практики її застосування.

Результати дослідження. Незважаючи на позитивну взагалі оцінку формалізації правил призначення покарання з урахуванням пом'якшуючих обставин², стаття 69-1 КК містить суттєві недоліки.

Маємо підстави стверджувати, що її зміст є вузький, ніж назва. Стаття 69-1 КК має назву: «Призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання». Згідно зі ст. 69-1 КК тільки за наявності обставин, що пом'якшують покарання, перед-

¹ Така ситуація зумовлена недостатньою розробленістю кримінально-правових норм, багатозначністю деяких термінів і понять у їх змісті, необґрунтованістю в деяких випадках формування конструкції відносно-визначених і альтернативних санкцій тощо.

бачених п. 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК та за інших умов, визначених у статті, суд зобов'язаний призначати покарання у відповідних межах. Зміст ст. 69-1 КК не охоплює правила призначення покарання щодо інших обставин, які передбачено у ст. 66 КК, а також тих, які у статті не визначено, але відповідно до ч. 2 ст. 66 КК суд може визнати пом'якшуючими. У зв'язку з цим видається більш вдалим уточнення назви статті вказівкою про врахування яких саме пом'якшуючих обставин йде мова у ст. 69-1 КК.

Також виникає запитання: чому законодавець сформулював правила призначення покарання тільки за наявності пом'якшуючих обставин, передбачених у п. 1 і 2 ч. 1 ст. 66 КК?

У ч. 1 ст. 66 КК передбачено також інші обставини, які мають не менше значення в кримінальному праві. Наприклад: вчинення злочину неповнолітнім; вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність; вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого; вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності; виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину у випадках, передбачених Кримінальним кодексом. Ці обставини або впливають безпосередньо на ступінь тяжкості вчиненого злочину, або характеризують особу винного й саме тому є набагато важливішими для призначення покарання, ніж обставини, які характеризують посткримінальну поведінку винного. Оскільки «посткримінальна поведінка, якою б вона не була, не може зробити бувше небувшим, вплинути на характер і ступінь суспільної небезпечності уже вчиненого злочину» [2, с. 547]. Крім цього відповідно до ч. 2 ст. 66 КК, призначаючи покарання, суд може визнати такими, що його пом'якшують, й інші обставини, не зазначені в частині першій цієї статті.

Однак позиція законодавця щодо визначення підстав призначення покарання відповідно до ст. 69-1 КК має сенс. Передбачені п. 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК обставини втілюють світову правозастосовну практику та сприяють реалізації принципів гуманізму і справедливості. Врахування цих пом'якшуючих обставин при призначенні покарання винному має високу соціальну значимість. Воно повинне викликати у злочинців позитивну посткримінальну поведінку, що виражається: в стимулюванні осіб, що вчинили кримінально карані діяння, до критичної оцінки ними своєї суспільно небезпечної поведінки і її результатів; полегшенні діяльності правоохоронних органів при розкритті злочину за рахунок використання отриманої від винного інформації про злочин і обставини його вчинення, про учасників замаху, місцезнаходження знарядь і засобів вчинення злочину, злочинно добутого майна тощо; забезпеченні мінімізації шкоди від вчиненого злочину за рахунок відшкодування збитків, надання медичної й іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину; здійсненні інших дій, спрямованих на зменшення шкоди, заподіяної потерпілому [3, с. 67]. Вперше в чинному кримінальному законодавстві за наявності обставин, зазначених у п. 1, 2 та 2-1 ст. 66 КК, і за інших умов, передбачених у статті 45 КК, суд взагалі зобов'язаний звільнити особу від кримінальної відповідальності [4]. Враховуючи велике значення цих обставин у кримінальному праві, А. Макаренко дійшла висновку, що передбачені п. 1 та 2 ст. 66 КК обставини є «особ-

² Урахування обставин, які пом'якшують чи обтяжують покарання, є не тільки одним із загальних правил призначення покарання, але й водночас, як справедливо зазначають В.О. Туляков та А.С. Макаренко, слугує однією з правових підстав обмеження суддівського розсуду при призначенні покарання. Саме тому слід погодитися з цими авторами, що «необхідною є розробка законодавцем юридичного «оптимуму» співвідношення формальних і дискреційних засад, що має сприяти авторитету судового рішення, недопущенню зловживання правом, а також боротьбі з корупцією» (Див.: Туляков В.О. Призначення покарання / В.О. Туляков, А.С. Макаренко // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 (1). – С. 209. http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/index.php?option=com_content&view=section&id=24&Itemid=217&lang=uk).

ливими» обставинами, які пом'якшують покарання [5, с. 246]. Однак перелічені в ст. 69-1 КК обставини, що пом'якшують покарання, законодавець не визначає таким чином. Наявність у справі «особливих», «виключних» пом'якшуючих обставин поряд із іншими вимогами визначає зміст правил призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК). Відповідно до ст. 69-1 КК суд має право призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, установленної в санкції статті Особливої частини КК, або інший більш м'який вид покарання, не зазначений у санкції статті за цей злочин, чи не призначити додаткове покарання за цей злочин, що передбачене в санкції статті Особливої частини КК як обов'язкове. Врахування судом обставин, що передбачені п. 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК, згідно зі ст. 69-1 КК повинно здійснюватися тільки у межах санкції статті Особливої частини КК і не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК.

Згідно з вимогами закону застосування ст. 69-1 КК можливе, якщо: 1) у справі будуть наявні обставини, що пом'якшують покарання, передбачені пунктами 1 та 2 частини першої статті 66 КК; 2) відсутні обставини, що обтяжують покарання; 3) обвинувачений визнає свою вину; 4) найбільш суворий вид покарання, передбачений у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, повинен бути строковим або мати розмір.

У п. 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК передбачено такі пом'якшуючі обставини: 1) з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину; 2) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди. Ці форми поведінки особи є різновидами так званого дійового каяття. Ще одною з його форм є надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину. Згідно з п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» дійове каяття полягає в тому, що здійснюється: а) особою, яка вчинила злочин; б) після вчинення злочину, але до ухвалення вироку; в) добровільно; г) шляхом активних дій; д) для відвернення, зменшення чи відшкодування злочинних наслідків [4]. Отже, надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину є різновидом відшкодування заподіяних злочином наслідків фізичного або морального характеру. Як слушно зазначає Є.Ю. Самойленко, надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину слід визнати елементом підстави застосування ст. 69-1 КК, «бо законодавець має віддати належне не лише тій особі, яка відшкодувала заподіяну нею шкоду, а й тій, яка надала медичну або іншу допомогу потерпілому безпосередньо після вчинення нею злочину чи навіть врятувала життя потерпілому» [6, с. 15]. Саме тому в КК інших держав, наприклад, у КК РФ (ст. 62), КК Казахстану (ст. 53), таку пом'якшуючу обставину, як надання медичної допомоги, передбачено поряд із іншими обставинами, наявність яких дає змогу застосовувати спеціальні правила призначення покарання. Отже, видається необґрунтованою відсутність у ст. 69-1 КК України посилання на п. 2-1 ст. 66 КК.

Якщо положення ст. 69-1 КК України тлумачити буквально, то можна дійти висновку, що застосування правил призначення покарання за наявності в справі обставин, що пом'якшують покарання, можливе лише у разі сукупності обставин, передбачених п. 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК України. У теорії кримінального права питання щодо кількості обставин, пом'якшуючих покарання, які необхідні для застосування ст. 69-1 КК, є дискусійним. Так, деякі автори [7, с. 173] вважають, що відповідно до ст. 69-1 КК мають бути наявними не менше двох пом'якшуючих обставин, які можуть розміщуватися в одному з наведених пунктів, або хоч би по одній обставині з тих, що передбачені в кожному з п. 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК. Також існує думка, що для застосування ст. 69-1 КК необхідно є наявність хоча б однієї з обставин, передбачених пунктами 1 та 2 [5, с. 247; 8, с. 283].

Відповідно до ст. 69-1 КК, призначаючи покарання, суд має враховувати декілька обставин, що пом'якшують покарання. Згідно зі змістом п. 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК таких обставин може бути п'ять, а саме: з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину, добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди.

Необхідність урахування всіх передбачених у п. 1 та 2 ст. 66 КК виключає можливість застосування ст. 69-1 КК щодо осіб, які вчинили готування чи замах на злочин, або якщо правоохоронним органам і без допомоги суб'єкта злочину вдалося повністю розкрити цей злочин [9, с. 754-755]. Наприклад, якщо особа не в змозі здійснити такі дії, як добровільне відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди, у зв'язку з тим, що злочинне посягання не завдало чітко виражених суспільно небезпечних наслідків. У такому випадку винний об'єктивно позбавлений можливості виконати всі вимоги, які містяться в цій нормі. Безпосередньо в пункті 6-2 постанови Пленуму Верховного Суду України зазначено, що «добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди не враховується тоді, коли такі збитки або шкоду не заподіяно» [10]. У зв'язку з цим видається цікавою позиція законодавця при формуванні правил призначення у ст. 69 КК, де безпосередньо у змісті статті законодавець вказує на необхідність врахування декількох пом'якшуючих обставин. Вважаємо, що саме зазначення у ст. 69-1 КК про необхідність врахування декількох пом'якшуючих обставин, які передбачені у п. 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК внесе ясність в однозначне розуміння змісту та відповідатиме практиці застосування ст. 69-1 КК. Саме тому видається доцільним викласти текст ст. 69-1 КК таким чином: «За наявності декількох обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пунктами 1 чи 2 частини першої статті 66 цього Кодексу...».

Призначаючи покарання відповідно до ст. 69-1 КК, суд має впевнитися у відсутності у справі обставин, що обтяжують покарання. При цьому слід враховувати положення ч. 2 ст. 67 КК, відповідно до якого суд має право, залежно від характеру вчиненого злочину, визнати будь-яку із зазначених у частині першій цієї статті обставин, за винятком обставин, зазначених у пунктах 2, 6, 7, 9, 10, 12, такою, що обтяжує покарання, навіть мотиви свого рішення у вирокі. При цьому слід наголосити, що застосування ст. 69-1 КК виключається за наявності навіть однієї з обставин, що обтяжують покарання. У зв'язку з цим видається некоректним формулювання цієї підстави в ст. 69-1 КК як «відсутності обставин, що обтяжують покарання».

Видається також необґрунтованим визначення однією з умов застосування ст. 69-1 КК визнання винним своєї вини поряд із необхідністю наявності у справі обставин, що пом'якшують покарання, передбачених у п. 1 ч. 1 ст. 66 КК³. Важко уявити щире каяття без визнання своєї вини. Відповідно до абз. 4 п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року щире розкаяння передбачає визнання особою факту вчинення злочину, дійсне, відверте, а не удаване визнання своєї провини у вчиненому злочині, щирий жаль з приводу цього та осуд своєї поведінки [4]. Саме тому суд, призначаючи покарання відповідно до ст. 69-1 КК, зобов'язаний перевіряти, чи дійсно особа з'явилася із зізнанням, чи щиро покаялась або активно сприяла розкриттю злочину, чи добровільно відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду в повному обсязі та чи фактично визнає свою вину. Висновки суду з цих питань мають бути у вирокі вмотивовані [10].

Призначаючи покарання відповідно до ст. 69-1 КК України, суд не може визначати винному строк або розмір покарання більше ніж дві третини максимального строку або розмір найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. Отже, положення ст. 69-1 КК поширюються, по-перше, лише на найбільш суворе покарання, передбачене у відповідній

³ У КК ряду країн, наприклад Казахстану, така вказівка взагалі відсутня (ч. 4 ст. 53).

санкції, по-друге, це покарання має бути строковим (позбавлення волі на певний строк) або мати розмір (наприклад штраф). Законодавець чітко не визначає вид покарання, а саме яким воно має бути – основним чи додатковим. Однак видається не досить обґрунтованою думка деяких авторів про те, що приписи ст. 69-1 КК можна застосовувати й до додаткових покарань, що передбачені в санкції як обов'язкові [9, с. 871]. Як свідчить аналіз чинного кримінального законодавства, правила призначення основних та додаткових покарань визначаються у різний спосіб у залежності від їх неоднаковій функціональній ролі в інституті призначення покарання. Як справедливо зазначає В.І. Тютюгін «основному покаранню закон надає значення головного, визначаючого, вирішального та цілком самостійного засобу впливу на засудженого і саме з його застосуванням, перш за все, пов'язує вирішення завдань із досягнення мети, яка стоїть перед покаранням» [12, с. 91]. Слід також погодитися, що додаткове покарання у поєднанні з основним виконує функцію допоміжного засобу, що визначає і порядок його призначення [12, с. 91]. Функціональна роль додаткового покарання у призначенні покарання виявляється не у кількісному збільшенні об'єму кари, а у змінненні її якісного складу [12, с. 92]. Саме тому у чинному КК України законодавець, визначаючи правила призначення покарання, конкретизує правила призначення основного покарання, а правила призначення додаткових покарань сформульовані додатково з урахуванням їх специфіки: або у відповідній часті статті, або окремою статтею КК. Наприклад: ч. 3, 4 ст. 52, ч. 3 ст. 53, ч. 2, 3 ст. 55, ч. 2 ст. 69, ч. 3 ст. 70, ч. 3 ст. 71, ч. 4 ст. 72, ч. 2 ст. 98 КК. Отже, ст. 69-1 КК передбачені правила призначення основного покарання та відсутні правила призначення додаткових покарань, оскільки аналіз змісту статті 69-1 КК дає змогу стверджувати, що сформульовані у ст. 69-1 КК правила не відображають функціональної ролі та специфіки додаткових покарань. У зв'язку з цим видається цілком обґрунтованим зміст п. 6-3 постанови Пленуму Верховного Суду України, де зазначено, що правила призначення покарання, передбачені в статті 69-1 КК, застосовуються лише до основних видів покарання й обходять додаткові, у тому числі й ті додаткові, які передбачені в санкції статті Особливої частини КК як обов'язкові. Вважаємо також доцільним конкретизувати безпосередньо у ст. 69-1 КК, що саме строк або розмір основного покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду основного покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

Безумовно, слід погодитися з А. Макаренко, що обмеження пом'якшення покарання, передбаченого ст. 69-1 КК, лише основними видами покарання є порушенням принципу справедливості та економії заходів кримінальної репресії [5, с. 244]. Установлення правил призначення додаткових покарань безпосередньо у ст. 69-1 КК сприятиме обмеженню суддівського розсуду при призначенні покарання та забезпеченню індивідуалізації покарання, оскільки потенційні можливості інституту додаткових покарань спрямовані не тільки на посилювання а й, головним чином, диференціацію кримінальної відповідальності [13, с. 7]. Саме тому видається необхідним уточнити ст. 69-1 КК, доповнивши її правилами призначення додаткових покарань з урахуванням їх специфіки. Подібна практика вже знайшла втілення в ч. 2 ст. 69 КК.

При цьому положення статті 69-1 КК поширюються лише на найбільш суворий вид основного покарання, передбачений у відповідній санкції. У зв'язку з цим виникає питання щодо тих санкцій, які передбачають довічне позбавлення волі – найбільш суворий вид покарання, тобто такий, що не має строку та розміру, наприклад, ст. 112, ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 258, ст. 348, ст. 379, ст. 400, ч. 4 ст. 404, ч. 2 ст. 438, ч. 2 ст. 439, ч. 1 ст. 442, ст. 443 КК. Щодо цього питання Пленум Верховного суду України пояснює, що правила ст. 69-1 КК не поширюються на осіб, що вчинили злочин, за який санкцією закону передбачено найбільш суворий вид покарання – довічне позбавлення волі, крім тих, що вчинили злочин у віці до 18 років, і осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, які були

в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку. Така позиція Пленуму Верховного суду України відповідає ч. 2 ст. 64 КК, де передбачено, що довічне позбавлення волі не застосовується до цієї категорії осіб. Однак залишається незрозумілим як діяти суду у випадках призначення покарання таким особам при наявності усіх вимог, які визначено у ст. 69-1. Більш того, постанови Пленуму Верховного Суду України не мають найвищої юридичної сили. З огляду на ч. 1 та 3 ст. 3 КК вважаємо доцільним законодавче уточнення правил призначення покарання в ст. 69-1 КК щодо санкцій, які містять найбільш суворий вид покарання – довічне позбавлення волі.

При цьому ряд санкцій певних статей Кримінального кодексу є альтернативними. Відповідно до них найбільш суворий вид покарання визначається згідно зі ст. 51 КК, з урахуванням ч. 3 ст. 56, ч. 2 ст. 57, ч. 3 ст. 60, ч. 3 ст. 61, ч. 2 ст. 64 КК, а щодо неповнолітніх суд має керуватися положеннями статей 99-102 КК, оскільки до цієї категорії осіб окремі покарання, наприклад, виправні роботи, обмеження волі та інші, не можуть бути застосовані. Однак у ст. 69-1 КК відповідно до цього випадку правила призначення покарання не сформульовано. У постанові Пленуму Верховного Суду України про призначення кримінального покарання з цього приводу зазначається, що на таку категорію осіб правила ст. 69-1 КК поширюються, однак яким чином діяти суду в зазначеному випадку – не пояснено. У зв'язку з цим видається слушною думка Є.Ю. Самойленка щодо визначення найбільш суворого виду покарання, яким він вважає те, яке може бути призначено винному з передбачених санкцією статті (санкцією частини статті) [6, с. 18]. Оскільки такий підхід буде відповідати принципу справедливості, індивідуалізувати покарання та сприятиме реалізації досягнення вказаних у ч. 2 ст. 50 КК цілей покарання. При цьому слід уточнити, що мова йде тільки про найбільш суворий вид основного покарання.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що, незважаючи на значний крок законодавця в процесі обмеження суддівського розсуду завдяки закріпленню ст. 69-1 КК, назва та зміст цієї статті потребують удосконалення. Згідно з основними напрямками кримінально-правової політики України у сфері пеналізації та до принципів законності, справедливості, гуманізму та економії заходів примусу, видається також необхідною подальша формалізація спеціальних правил призначення покарання. Наприклад, бачиться обґрунтованим визначення чітких критеріїв оцінки всіх інших пом'якшуючих обставин та обставин, які обтяжують покарання (ст. 67 КК) з урахуванням практики призначення покарання та основних напрямків розвитку сучасного кримінального законодавства в Україні. Це буде сприяти зменшенню суддівського розсуду при призначенні покарання. Подібний підхід уже знайшов втілення в кримінальному законодавстві інших держав. Так, спеціальні правила призначення покарання за наявності як пом'якшуючих, так і обтяжуючих обставин або за їх відсутності сформульовано в ст. 66 КК Іспанії, ст. 61 КК Литовської Республіки, деякі з цих правил можна бачити в статтях 90 та 92 КК Республіки Сан-Марино.

Список використаних джерел:

1. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/34DFFD847D91A549C2257COB004E5ACO>.
2. Мальцев В.В. Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности / СПб. : Юридический центр Пресс, 2004.
3. Ярош В. Окремі питання інституту дійового каяття як обставини, що пом'якшує відповідальність // Вісник прокуратури. – 2012. – № 8 (134).
4. Пункт 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 року № 12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05>.

5. Макаренко А. Призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання, та деякі проблеми врахування суддівського розсуду // Право України. – 2011. – № 7. – С. 246.
6. Самойленко Є.Ю. Призначення покарання за наявності обставин, що його пом'якшують, за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Є.Ю. Самойленко. – Х., 2013.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. Мельника М.І., Хавронюка М.І. – 7-ме вид., перероб. та доповн. – К. : Юридична думка, 2010.
8. Василяш В. Проблеми визначення підстав призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали XVII регіональної науково-практичної конференції 3-4 лютого 2011 р. – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені І. Франка, 2011.
9. Кримінальне право. Загальна частина : підруч. / за ред. А.С. Беніцького, В.С. Гусласького, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. – К. : Істина, 2011.
10. Пункт 6-2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 12 червня 2009 року № 7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>.
11. У КК ряду країн, наприклад Казахстану, така вказівка взагалі відсутня (ч. 4 ст. 53).
12. Тютюгин В.И. Некоторые вопросы применения наказания по новому уголовному кодексу Украины // Новый Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення : матер. міжнар. наук.-практ. конф. [Харків] 25-26 жовт. 2001 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. – К.-Х. : «Юрінком Інтер», 2002. – С. 91.
13. Ковтун Н.Я. Поняття, система та види додаткових покарань для неповнолітніх за КК України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н.Я. Ковтун. – К., 2010.

СІВАК О. В.,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.125:343.137.5

ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ: ВПЛИВ ІСТОРИЧНИХ ЧИННИКІВ НА МОДЕРНІЗАЦІЮ ЗАКОНОДАВСТВА В СИСТЕМІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Статтю присвячено вивченню історичних етапів становлення й розвитку запобіжних заходів щодо неповнолітніх правопорушників та способів їх застосування для правової реалізації в новому Кримінальному процесуальному кодексі України.

Ключові слова: історичний етап, генезис, запобіжні заходи, неповнолітні, кримінально-процесуальне законодавство.

Статья посвящена изучению исторических этапов становления и развития мер пресечения в отношении несовершеннолетних правонарушителей, способов их применения для правовой реализации в новом Уголовном процессуальном кодексе Украины.

Ключевые слова: исторический этап, генезис, меры пресечения, несовершеннолетние, уголовно-процесуальное законодательство.

